iTTA

- aankoop
- aankruisen
- aanleg
- aanleggen (maken)
- aanleiding
- aannemen (veronderstellen)
- aanpassen
- aanpassen (zich)
- aanschaf
- aanschaffen
- aansluiten
- aansluiting
- atlas
- atmosfeer (dampkring)
- auteur
- automatiseren
- Bacterie
- balans
- balk
- bankbiljet
- bankrekening
- basis
- batterij
- bewust
- bewustzijn
- bezetten
- bezighouden met (zich)
- bezit
- bezitten
- bezitting
- bezorgen
- bieden (bod uitbrengen)
- bij voorbaat
- bijbehorend
- definitief
- deksel
- delen door
- delen (zich)
- deler
- deling
- demonteren
- denken om
- dergelijk
- desnoods
- detail
- deugen
- diagonaal
- enz. (enzovoort)
- erachter komen
- eraf
- erbij
- erfelijk
- ertussendoor
- ervaren
- ervaring
- etmaal
- even (getal)
- evenaar
- evenals
- evenaren
- geval
- gevoelig
- gewicht
- gewoonlijk
- gewoonte
- gewricht
- gezamenlijk
- gieten
- gif
- giftig
- globaal
- gloeien
- gloeilamp

Aan de slag met de BASISLIJST SCHOOLTAALWOORDEN VMBO

- aardbeving
- aardbol
- aardgas
- aardolie
- aardoppervlak
- abonnement
- absoluut
- achten
- achterblijven
- achtereenvolgens
- achtergrond
- actie
- actief
- activiteit
- ademhaling
- administratie
- advertentie
- advies
- adviseren
- afb. (afbeelding)
- afbakenen
- afbreken
- afdekken
- afdeling
- afgeven
- begroting
- behaard
- behandeling
- beheersing
- behoefte
- behoefte hebben aan
- behoorlijk
- behoren (bij/tot)
- behoren (zou moeten)
- behoud van
- beïnvloeden
- bekende (de)
- belang
- belasting
- beleid
- belemmeren
- belemmering
- beletten
- belonen
- beloning
- benodigde
- benodigdheden
- benoemen
- benoeming (functie)
- beoordelen
- bloedvat
- blok
- blussen
- bodem
- bol
- bon
- bondig
- boomstam
- borst
- bot
- botsen
- botsing
- bovenaanzicht
- bovenal
- bovenstaand
- bovenzijde
- brandbaar
- branding
- brandstof
- breedte
- breuk (getal)
- breuk (kapot)
- broeden
- bron (water)
- bron (oorsprong)
- dikte
- direct
- divers
- dm (decimeter)
- documentatie
- dodelijk
- doel
- doelstelling
- dompelen
- door middel van (d.m.v.)
- doorbuigen
- doordat
- doorgaan
- doorgeven
- doorheen
- doorlaten
- doorlezen
- doorlopen
- doormidden
- doornemen
- doorslag geven
- doorsnede
- doorsnee
- doorsnijden
- experiment
- explosie
- export
- exporteren
- Fabrikant
- factor
- failliet
- feit
- fel
- fig. (figuur)
- fijnmazig
- fokken
- formule
- formulier
- fornuis
- foutief
- functie
- fungeren
- Gaan om
- garanderen
- garantie
- gaskraan
- gebergte
- grind
- grof
- grofmazig
- grondig
- grondstof
- grondwet
- grootte
- grotendeels
- gum
- gunnen
- gunstig
- Haak
- haakje
- halen uit
- halveren
- handel
- handelaar
- handelen
- handhaven
- hanteren
- hechten
- hedendaags
- heelal
- heen en weer

Lies Alons

Femke Scheltinga

September 2015

+31 (0)20 525 38 44 WWW.ITTA.UVA.NL
info@itta.uva.nl

taal ontwikkelt taal ontwikkelt taal ontwikkelt taal ontwikkelt taal

CIIO ISO 9001

HET BELANG VAN WOORDENSCHAT IN DE ZAAKVAKKEN

De woordkennis van een leerling is cruciaal voor het succes bij begrijpend lezen. Als je veel woorden uit een tekst kent, begrijp je de tekst die je leest beter. En al lezende leer je steeds meer nieuwe woorden bij doordat je de betekenis uit de context afleidt. Andersom geldt natuurlijk ook dat leerlingen met een kleine woordenschat vaak moeite hebben met tekstbegrip. Dit kan ervoor zorgen dat ze minder gemotiveerd raken om veel te lezen en zo ook hun woordenschat niet verder uitbreiden. Om te voorkomen dat leerlingen de teksten bij de zaakvakken niet kunnen begrijpen, is het dus van groot belang om aandacht aan woordenschat te besteden.

In de zaakvakken komen leerlingen met vaktaal- en schooltaalwoorden in aanraking, zowel in de schoolboeken als tijdens de mondelinge instructie. Om de teksten te kunnen lezen en de uitleg te kunnen volgen moeten leerlingen een groot deel van deze woorden (leren) kennen. In de uitleg, verschillende lesactiviteiten en opdrachten moet aandacht worden besteed aan de betekenis van deze woorden. Daarnaast moeten leerlingen worden gestimuleerd om veel teksten te lezen zodat ze zich de nieuwe woorden eigen maken en hun woordenschat kunnen uitbreiden.

De *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* geeft zicht op de woorden waar het om gaat in de vaklessen en aan welke woorden de docent aandacht moet besteden. De lijst geeft een overzicht van 1600 woorden die in de context van de vakken biologie, wiskunde, natuurkunde, mens & maatschappij en economie gebruikt worden maar geen echte vaktermen of alledaagse, algemene Nederlandse woorden zijn. Het zijn woorden die álle leerlingen moeten kennen om de lessen en de vakteksten goed te kunnen begrijpen. Niet alle leerlingen zullen deze woorden al voldoende beheersen, hoewel ze vaak al wel in het basisonderwijs aan bod zijn gekomen. Het is daarom van belang om aan deze woorden blijvend aandacht te besteden in de brugklas of onderbouw van het vmbo zodat leerlingen de woorden volledig gaan beheersen en kunnen gebruiken. Alle leerlingen profiteren hiervan: door aandacht aan de woorden te besteden wordt de woordenschat vergroot en verdiept, wat belangrijk is voor een goede leesvaardigheid en een goed (tekst)begrip.

Door met alle vakdocenten gezamenlijk te werken met de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* bouw je aan een gemeenschappelijke woordenschat. Als vakdocent ken je na verloop van tijd de woorden waaraan aandacht besteed moet worden en je weet welke woorden zéker gekend worden. Ook weet je welke leerlingen een beperkte woordenschat hebben of nieuwe woorden met meer moeite oppikken. In deze werkwijzer wordt beschreven hoe je als vakdocent met de Basislijst Schooltaalwoorden vmbo aan de slag kunt gaan.

taal ontwikkelt

OM WELKE WOORDEN GAAT HET?

Voor de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* zijn woorden geselecteerd die van belang zijn voor het begrijpen van teksten in de vakken. Een verantwoording waarin de wijze van woordselectie wordt toegelicht is beschikbaar op www.itta.uva.nl.

Het zijn geen echte vaktermen, maar wel woorden die veel en vaak in de verschillende teksten en lesboeken van het vak gebruikt worden. Voor de selectie van vaktermen is gekeken in de methoden die veel gebruikt worden in het vmbo. De basislijst bestaat uit 1600 woorden:

- 350 algemene schooltaalwoorden
- 250 algemene vaktaalwoorden biologie
- 250 algemene vaktaalwoorden mens & maatschappij
- 250 algemene vaktaalwoorden wiskunde
- 250 algemene vaktaalwoorden natuurkunde
- 250 algemene vaktaalwoorden economie

beperken
beperkt
beredeneren
bereid zijn
bereik
bereikbaar
bereiken
berekenen
berekening
beroep
beschaafd
beschermen
bescherming
beschikbaar
beschikken over
beschouwen
beschrijven
beschrijving
beslissen
beslist
besmettelijk
besparen
bespreken
budget
buigen
buis
burger

C

el
centraal
centrum
cheque
cilinder
circa (ca.)
cirkel
cm (centimeter)
cm2 (vierkante centimeter)
cm3 (kubieke centimeter)
combinatie
combineren
communicatie
communiceren
compensatie
compleet
doorzichtig
dosis
draagkracht
draaibaar
driehoek
drijven
drogen
dubbel
duidelijk maken
duwen
dwars

E

b
echo
echter
economie
een rol spelen
een stuk of
eenheid
eenmaal
eenzijdig
eetbaar
effect
gebied
gebit
geboortecijfer
gebrek
gebruik
gebruik maken van
gebruikelijk
gedachte
gedeelte
gedrag
gedurende
gegeven
gegevens
gehalte
geheel
geheugen
gekoeld
geldbedrag
gelden voor
geleidelijk
gelijk aan
gelijkenis
gelijkmatig
hefboom
helaas
helder
hemellichaam
herhaaldelijk
herhalingsopgave
herhalingsstof
herkennen (aan)
hersenen
het geval zijn
het mis hebben
heup
heuvel
hinder
hitte
hoe ..., des te ...
hoe ..., hoe ...
hoek
hoes
hoeveelheid
hoewel
hogedrukgebied
holte

taal ontwikkelt

5 TIPS VOOR DE VAKDOCENT ÉN DE DOCENT NEDERLANDS

Hierna wordt per bladzijde een tip behandeld voor het gebruik van de *Basislijst Schooltaalwoorden vmbo* in de klas.

1 Kies een beperkt aantal (doel)woorden

Selecteer 4 á 6 vaktaalwoorden en schooltaalwoorden die nodig zijn om over de lesstof te kunnen praten en schrijven. Naast de vakbegrippen uit de lesinhoud, kies je algemene vaktaaltaalwoorden en schooltaalwoorden. Zorg ervoor dat deze woorden zichtbaar zijn in het klaslokaal door ze op een poster of (digi)bord te schrijven. Je kunt zo als docent herhaald naar de woorden verwijzen en het biedt leerlingen de mogelijkheid om de woorden in te prenten. Het onthouden van nieuwe woorden is voor leerlingen bovendien gemakkelijker als ze het woord niet los of afzonderlijk krijgen aangeboden maar in samenhang met andere woorden. Je kunt de samenhang tussen woorden laten zien door van een woorddriehoek of een woordweb gebruik te maken.

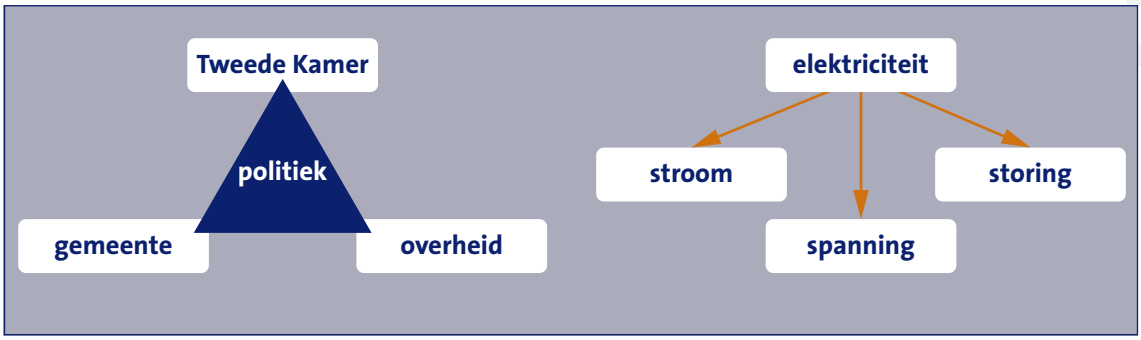

Figuur 1 Woorddriehoek (mens en maatschappij) en woordweb (natuurkunde)

Schooltaalwoorden

aanbieden
aandachtig
aan de weet komen
aangezien
aannemen (veronderstellen)
aantekening
aantonen
aantreffen
aanvankelijk
aanwezig
aanwijzing
achterblijven
gebruik
gebruik maken van
gedachte
gedurende
geheugen
geregeld
geschikt
gesloten
geval
gewicht
gewoonlijk
gewoonte
gum
gunstig
haak
halen uit
ontbreken
onthouden
onzeker
opbouwen
opdrachtenboek
openbaar
opgeven
oplossen
opmerken
opmerking
optreden
opvangen (iemand)
op zoek gaan
orde
overblijven
over het algemeen
uitsluitend
uitzoeken
van belang zijn
van buiten kennen
vandaar
vanwege
verantwoordelijk
verband (tussen / met)
verbinding
verboden
verbonden (met)
verdelen
vergelijken (met)
vergroten
verhinderen
broeden
cel
darmen
delen (zich)
deling

taal ontwikkelt

2 Besteed aandacht aan het achterhalen van de betekenis van onbekende woorden

Voor het volledig begrijpen van een woord is het belangrijk dat leerlingen verschillende aspecten van woorden leren kennen. Beperk daarom de uitleg van woorden niet tot het geven van definities maar besteed aandacht aan verschillende aspecten van het woord: geef (of vraag) een definitie, synoniem of omschrijving en maak daarbij gebruik van filmpjes, voorwerpen of plaatjes, noem woorden die er ook bij horen, benoem het tegenovergestelde. Zorg ervoor dat leerlingen niet alleen luisteren maar actief betrokken worden bij het nadenken over de betekenis van een woord. Dit doe je door ze informatieve vragen te laten stellen bij een eenvoudige omschrijving van een woord. Je 'onderhandelt' als het ware over de betekenis. Als je dit vaker in de lessen doet, raken leerlingen gewend aan de werkwijze en stellen zij zelfstandig vragen.

Voorbeeld van betekenisonderhandeling

Docent: 'In het geraamte zitten gewrichten. Bijvoorbeeld je kniegewricht.' Wijst aan op een afbeelding van een geraamte. 'Wat is de eerste vraag die in je opkomt?'

Leerling: 'Wat is een gewricht?'

Docent: 'Een gewricht is de verbinding tussen twee botten die bewegen ten opzichte van elkaar.'

Leerling: 'Waar zitten gewrichten?'

Docent: 'Bijvoorbeeld je knie. Waar nog meer?'

Leerling: 'Schouder.'

Leerling: 'Elleboog en pols.'

Docent: 'Inderdaad, dat zijn voorbeelden van gewrichten. Bij je elleboog komen de botten van je onderarm en bovenarm bij ekaar. En zo beweeg ik mijn arm.'

Leerling: 'Hoe zitten de botten dan aan elkaar?'

Docent: 'Pezen verbinden de botten aan elkaar.'

Leerling: 'Oja, met voetbal is een keer een pees van mijn enkel verrekt.'

3 Laat leerlingen de woorden die ze hebben geleerd noteren

Om ervoor te zorgen dat de woorden beklijven of onthouden worden is het belangrijk dat de woorden herhaald aan bod komen in verschillende situaties en contexten. Als je de woorden door leerlingen laat vastleggen in een woordenschrift of woorddossier, kunnen zij zelfstandig of met hulp van de docent de woordbetekenissen terugzoeken en herhalen. De woorden kunnen worden genoteerd per thema of alfabetisch, met voorbeeldzinnen, definities of afbeeldingen. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld zelf afbeeldingen bij de woorden zoeken. In een woordenschrift staan de woorden die voor een leerling nieuw zijn. Je kunt leerlingen met elkaar laten oefenen aan de hand van hun eigen woordenschrift.

Aandachtspunten bij werken met een persoonlijk woordenschrift of woorddossier

- Geef tijd voor het laten noteren van de woorden.
- Maak duidelijk waar, wanneer en hoe de leerlingen de woorden opschrijven en oefenen.
- Maak de leerling zelf verantwoordelijk voor het noteren van onbekende en relevante woorden.
- Zorg ervoor dat leerlingen oefenen met de woorden uit hun schrift of dossier. Dit doe je ook door de woorden terug te laten komen in andere onderwijs- en leeractiviteiten.
- Spreek met andere vakdocenten af dat het (persoonlijke) leerdossier in alle vakken wordt ingevuld en gecontroleerd.

Woord	*inwendig*	**Foto / tekening**
Komt voor in:	*mijn boek biologie, les over het lichaam*	
Betekenis of vertaling	*inwendig is wat in het lichaam zit*	
Voorbeeldzin	*Alle organen die je niet ziet maar in het lichaam zitten zijn inwendig.*	
= hetzelfde	*van binnen, in het lichaam*	
≠ tegenovergestelde of wat het niet is	*uitwendig*	
Woorden die erbij horen	*lichaam, organen, bloedvaten*	

taal ontwikkelt

4 Stimuleer leerlingen om de woorden te gebruiken

Om de woorden aan te leren is het van belang dat de leerlingen de woorden niet alleen herkennen (=receptieve woordkennis) maar ook zelf kunnen gebruiken (=productieve woordkennis). Dit kan door ze na de uitleg direct de woorden te laten gebruiken in (schrijf)opdrachten of in interactie. Laat ze bijvoorbeeld de woorden in de tekst onderstrepen, bespreek daarna de betekenis en verwijs naar de tekst. Ook kun je leerlingen elkaar vragen over de woorden laten stellen in twee- of drietallen. Bijvoorbeeld: Wat is een ...? Waar vind je een ...? Hoe ziet een ... eruit? Wat kun je met ...? Je kunt verschillende lesactiviteiten inplannen eventueel met gebruik van online apps of tools. Zorg er ook voor dat de woorden in latere lessen nog eens herhaald worden en dat de leerlingen ook dan de woorden gebruiken.

Suggesties voor zowel mondelinge als schriftelijke herhaling van woorden

- Gebruik de woorden steeds opnieuw en vraag leerlingen naderhand of ze nog weten wat het woord betekent.
- Vraag leerlingen met de doelwoorden een korte samenvatting (een-minuut-spreekbeurt) van de vorige les te geven na een paar minuten voorbereiding.
- Laat leerlingen een tabel of schema invullen waarin ze begrippen categoriseren, bijvoorbeeld van geheel naar delen (vervoermiddel – auto, fiets, trein).
- Laat leerlingen extra teksten lezen met vergelijkbare informatie als in de vakboektekst.
- Laat leerlingen woorden en omschrijvingen, synoniemen of tegenstellingen bij elkaar zoeken.
- Laat een leerling een woord in gedachte nemen, de andere leerlingen proberen door het stellen van vragen te raden welk woord het is.
- Laat leerlingen een tekst met ‘gaten’ invullen: op de lege plek in de zin hoort een doelwoord.
- Maak een quiz over gebruikte woorden en begrippen (met gebruik van bijv. www.kahoot.it) of laat leerlingen reageren op woorden of op een vraag als ‘aan welke woorden denk je nog meer bij het woord ‘geraamte’ (zie bijv. www.answergarden.ch).

5 Controleer of de leerlingen de woorden goed begrijpen, onthouden en gebruiken

Je kunt op verschillende manieren nagaan of de leerlingen de woorden goed begrijpen. Je kunt dit op speelse wijze doen tijdens verschillende werkvormen zoals hiervoor beschreven. Als je de leerlingen de woorden zelf actief laat gebruiken, kun je nagaan of ze de betekenis goed begrepen en onthouden hebben en het woord juist gebruiken.

Je kunt ook toetsen of de leerlingen de woorden beheersen door leerlingen naar definities, omschrijvingen of voorbeeldzinnen vragen. Je kunt ook gebruikmaken van een tekst met 'gaten' waarin de leerlingen de juiste woorden moeten kiezen of je kunt de leerlingen ook de opdracht geven een verslag of werkstuk te schrijven waarbij ze bepaalde woorden moeten gebruiken. Het moet duidelijk zijn dat zij extra punten kunnen verdienen als de woorden in de juiste context gebruiken.

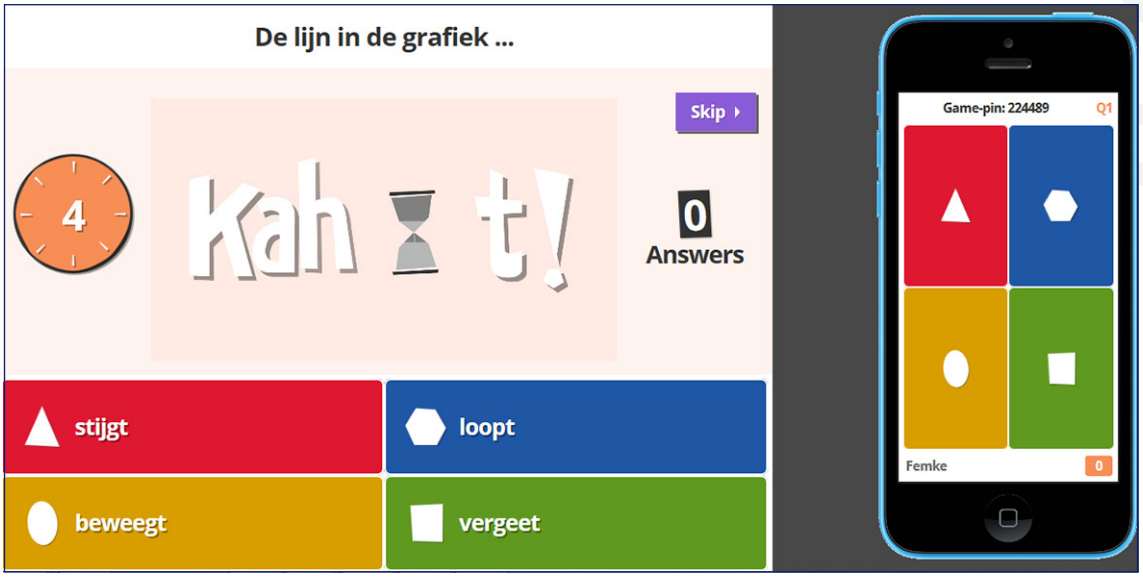

Figuur 3 Kahoot is een online omgeving waarin je een quiz kunt maken. De leerlingen kunnen inloggen op hun telefoon en de vragen beantwoorden. Na elke vraag volgt er feedback. Op het smartboard wordt de totale score getoond.

taal ontwikkelt

MEER LEZEN

In verschillende publicaties worden mogelijke activiteiten beschreven om in de vakles actief met inhoud en de taal bezig te zijn.

Bolle, T. & Van Meelis, I. (2014). *Taalbewust beroepsonderwijs. Vijf vuistregels voor effectieve didactiek*. Bussum: Coutinho.

Broeckhof, K. (2013) Meer lezen, beter in de taal – vmbo. De effecten van lezen op taalontwikkeling. *Stichting Lezen*.

Verhallen, S. (2009). Laat leerlingen vooral lezen in het vak. Leesvaardigheid in vmbo en mbo. *Tijdschrift Les, 27 (158)*.

MEER INFORMATIE?

Neem contact op met het ITTA : info@itta.uva.nl